

УДК 336.76:351

ІНОЗЕМНІ АКЦІОНЕРИ УЧАСНИКІВ ФОНДОВОГО РИНКУ: ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Рекова Н.Ю.

Донбаська державна машинобудівна академія (м. Краматорськ)

Нікешина Н.В.

ПВНЗ «Макиївський економіко-гуманітарний інститут» (м. Краматорськ)

Узагальнено досвід становлення і розвитку фондового ринку України за участю російського капіталу. Визначено його вплив на забезпечення функціонування двох найбільших українських фондових бірж, а також професійної діяльності на фондовому ринку українських банків – учасників російських банківських груп. Узагальнено новели законодавства про ліцензування діяльності на фондовому ринку України у зв'язку з зовнішньою агресією. Надано оцінку реакції на них з боку національного регулятора фондового ринку. Сформульовано вимоги до залучення іноземних акціонерів інфраструктурних учасників фондового ринку з позицій безпеки національної економіки.

Ключові слова: іноземні акціонери, капітал, учасники фондового ринку, фінансова безпека, регулятор.

Постановка проблеми. Головне завдання учасників фондового ринку полягає в обслуговуванні руху фінансових і позичкових капіталів із метою мобілізації та концентрації інвестиційних ресурсів для потреб держави і господарських корпоративних структур. Крім того, розвинуті фондові біржі значну частину своїх інструментів реалізують державним і недержавним пенсійним фондам, а отже, виконують не тільки економічну, а й відповідальну соціальну функцію у суспільстві [1, с. 79]. У цьому контексті існує тісний логічний взаємозв'язок діяльності фондових бірж та фінансової безпеки національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування фондових бірж знаходяться у центрі уваги багатьох учених. Козоріз М. А., Калинець К. С. акцентують увагу на тому, що нерозвиненість фондових бірж в Україні стримує економічний розвиток, надходження іноземних інвестицій, підвищення ефективності перерозподілу коштів в економіці [2]. За таких умов питання розвитку фондових бірж, забезпечення їх міцності та стійкості до зовнішніх чинників є особливо актуальним. Погоджуємося з Безус Р. М., що існування окремих ізольованих фондових торгових площадок в Україні, кожна із яких має статус саморегулюючої організації, діє самостійно і проводить угоди з цінними паперами за власними правилами, розмежовує фондовий ринок України [3]. Вчені, які досліджують питання залучення іноземного капіталу на фондовий ринок України, зосереджуються на проблемах виходу вітчизняних корпорацій на іноземні фондові біржі [4, с. 98], а також подвійного листингу пайових інструментів іноземних компаній з активами в Україні на національних фондових біржах [5, с. 116].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи науковий доробок указаних учених, слід визначити, що нерезиденти України розглядаються як емітенти цінних паперів, або інвестори в фінансові інструменти, які звертаються на фондовій біржі. Разом із тим, питання структури власності інфраструктурних учасників фондового ринку України практично не досліджуються.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення впливу на фінансову безпеку держави іноземних інвестицій у капітал інфраструктурних учасників фондового ринку.

Виклад основного матеріалу. В реєстрі фондових бірж, який веде Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), налічується 10 суб'єктів. Але найбільш активно угоди із цінними паперами до укладаються на Приватному акціонерному товаристві (ПрАТ) «Перша Фондова Торговельна Система (ПФТС)» (код ЄДРПОУ 21672206) і Публічному акціонерному товаристві (ПАТ) «Українська біржа» (код ЄДРПОУ 36184092), створених і підтримуваних російським капіталом.

Після злиття двох найбільших бірж Російської Федерації (РФ) – Московської міжбанківської валютної біржі (ММВБ) і Російської торгівельної системи (РТС) – 19 грудня 2011 р. на їх основі була утворена нова організаційна структура ВАТ «Московська Біржа». Новий статут об'єднаної біржі ММВБ-РТС набув чинності 29 червня 2012 р. і дозволяє називати її Moscow Exchange або Московська Біржа. Вона складається з 30 організаційних структур різних форм власності.

Асоціація ПФТС є одним із найчисельніших та найбільш авторитетних об'єднань професійних учасників ринку цінних паперів, що отримало визнання серед представників органів державної влади та інвесторів на ринку цінних паперів, як в Україні, так і за її межами. Члени Асоціації ПФТС перебувають у єдиному правовому полі як українського законодавства з фондового ринку, так і внутрішніх правил та положень Асоціації. ПФТС стверджує неможливість використання членства в ПФТС, правил та процедур ПФТС в інтересах однієї компанії чи групи компаній.

На кінець 2015 р. контрольний пакет акцій ПрАТ «ПФТС» (50,0156 % від загальної кількості) належав ПАТ «Московська біржа ММВБ-РТС», код ЄДРПОУ 1027739387411 – суб'єкту Російської Федерації, який мав у власності 16010 шт. номіналом 1000 грн./шт. за даними депозитарної установи – ПАТ «Сітібанк» (код ЄДРПОУ 21685485). Облік прав власності на них здійсню-

вало ПАТ «Національний депозитарій України» (код ЄДРПОУ 30370711).

У травні 2008 р. найбільші учасники українського ринку цінних паперів підписали договір з «Фондовою біржею РТС» про створення в Києві нової біржі у формі відкритого акціонерного товариства «Українська біржа». Така форма власності була обрана для забезпечення максимальної прозорості корпоративного управління. Основна мета заснування біржі – підвищення конкурентоспроможності фінансового ринку України та створення умов для залучення в економіку країни не тільки іноземного, але й внутрішнього капіталу. 26 березня 2009 р. на «Українській біржі» розпочалися торги цінними паперами. У травні 2010 р. почав роботу строковий ринок – торгівля ф'ючерсами. А 2011 р. був ознаменований введенням нового інструмента на ринок – опціону.

На кінець 2015 р. істотну участь у власному капіталі ПАТ «Українська біржа» мали ПрАТ «Український біржовий холдинг» (код ЄДРПОУ 937449410, Україна) – 20,6400% та ПАТ «Московська біржа ММВБ-РТС» – 22,4440%. Номінальна вартість акцій фондової біржі складала 1000 грн./шт. Українському інвестору належало 5160 акцій, російському – 5611 акцій.

28 червня 2015 р. набув чинності Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 № 222-VIII, який установив нові вимоги до видання ліцензій для різних суб'єктів господарства, до числа яких входить і фондова діяльність [6]. Відповідно до закону, ліцензіати повинні позбутися ліцензій у разі наявності контролю за їхньою діяльністю з боку країни-агресора, у цьому випадку – РФ.

Законом встановлено спеціальні обмеження щодо здійснення над суб'єктом господарювання контролю, у значенні, наведеному у статті 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» [7], резидентами держав, що здійснюють збройну агресію проти України у значенні, наведеному у статті 1 Закону України «Про оборону України» [8], та/або дії яких створюють умови для виникнення воєнного конфлікту та застосування воєнної сили проти України.

Протягом 2015 р. НКЦПФР анулювала ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку п'яти банківських установ із російськими власниками – ПАТ «Акціонерний комерційний промислово-інвестиційний банк», ПАТ «ВТБ БАНК», ПАТ «БМ БАНК», ПАТ «ВіЕс Банк», ПАТ «ДОЧІРНИЙ БАНК СБЕР-БАНКУ РОСІЇ».

З огляду на ухвалення закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» «Московська біржа ММВБ-РТС» мала пришвидшити свій вихід із інвестицій на українському ринку, щоби не підставляти під удар два основні активи групи – «Українську біржу» та «ПФТС».

НКЦПФР на засіданні, що відбулося 6 жовтня 2015 року, прийняла рішення про анулювання ліцензії ПАТ «Фондова біржа ПФТС» на провадження професійної діяльності на фондовому ринку – діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку. Рішення прийняте у відповідності до вимог п. 9 ч. 2 статті 16 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльнос-

ті», згідно яких підставою для анулювання ліцензії є документальне підтвердження встановлення факту контролю (вирішального впливу) над діяльністю ліцензіата осіб інших держав, що здійснюють збройну агресію проти України. Раніше Комісія отримала інформацію щодо планів купівлі пакету ПФТС, який належить «Московській біржі ММВБ – РТС», компаніями «Фондова компанія «Фаворит» та «Інвестиційний Капітал Україна» (ICU). Комісія провела з менеджментом ПФТС та потенційними покупцями ряд зустрічей та отримала відповідні пакети документів. Проте компанія «Інвестиційний капітал Україна» (ICU) не змогла надати Комісії попередню згоду продавця акцій «Московської біржі ММВБ-РТС», а «Фондова компанія «Фаворит» не надала інформації щодо наявності у них коштів на придбання пакету акцій ПФТС та інформації щодо майбутніх кінцевих бенефіціарів біржі. Комісія, не маючи достатніх підтверджень щодо можливості дотримання вимог законодавства у сфері ліцензування з боку ПФТС вирішила анулювати ліцензію біржі.

Рішення НКЦПФР було оскаржено в Експертно-апеляційній раді з питань ліцензування при Державній регуляторній службі України та судовій інстанції. Підставою послужив той факт, що на момент позбавлення ліцензій «Московська біржа ММВБ-РТС» уже перебувала у процесі виходу з інвестицій. Результатом стало перетворення ПФТС у публічне акціонерне товариство, засновником якого стала Компанія «Фондове Партнерство» (правонаступник Асоціації «Перша Фондова Торговельна Система», код ЄДРПОУ 24258921, Україна).

Питання щодо прогресу передачі прав власності на пакет «Української біржі» було розглянуто НКЦПФР у листопаді 2015 р., оскільки потенційні покупці акцій «Української біржі» – компанії «Драгон капітал» та «Універ Капітал» – надали достатньо інформації, яка підтверджує можливість завершення ними процесу купівлі акцій. НКЦПФР надала британській компанії Teta Partners Ltd, афільюваній із групою «Універ Капітал» (м. Київ), дозвіл на придбання опосередкованого істотної участі в Українській біржі. У периметр угоди, зокрема, входить повний викуп «Українського біржового холдингу», який володіє 20,64% акцій «Української біржі». Крім цього, компанія «Універ Капітал» придбала трохи більше 2% акцій Української біржі і володіє близько 23% її акцій.

ТОВ «Універ Капітал» (код ЄДРПОУ 33592899) є торговцем (брокером/дилером), має ліцензію на депозитарну діяльність і довірче управління, входить до Інвестиційної групи «УНІВЕР», яка здійснює свою діяльність на українському фондовому ринку з 2005 р. Ключові напрями бізнесу – брокерські послуги (в тому числі інтернет-трейдинг), управління інвестиційними фондами, а також інвестиційно-банківські послуги для корпоративних клієнтів. «Універ Капітал» займає перше місце за кількістю зареєстрованих клієнтів, обсягом торгів ф'ючерсами та опціонами на «Українській біржі», а також входить до Топ-3 учасників за оборотами на ринку акцій за 2014 рік. Згідно з рейтингами Investfunds.ua, за підсумками 2014 УНІВЕР входить в Топ-5 за об-

сягом коштів публічних інвестиційних фондів і чистому притоку коштів серед усіх українських компаній з управління активами, в Топ-10 найбільш прибуткових публічних фондів під управлінням УНІВЕРА.

Акції ПАТ «Українська біржа», які належали російському інвестору «Московська біржа ММВБ-РТС» у кількості 4997 шт., були продані компанії Dragon Capital S.R.O., (код 26694123, Чехія), у результаті частка його істотної участі становить 19,9880%. Компанія Dragon Capital заснована в 2000 р. в Києві і є однією з найбільших груп компаній, які працюють в сфері прямих інвестицій і фінансових послуг і надають повний спектр інвестиційно-банківських і брокерських послуг для корпоративних і приватних клієнтів. Міноритарним пакетом Dragon Capital з 2007 р. володіє Goldman Sachs, один з найбільших світових банків.

Висновки і пропозиції. 1. Становлення і розвиток фондового ринку України відбувалися під суттєвим впливом російського капіталу, оскільки: по-перше, ПАТ «Московська біржа ММВБ-РТС» мала контрольний пакет акцій ПАТ «ПФТС» та

істотну участь у ПАТ «Українська біржа»; по-друге, ліцензії на професійну діяльність на фондовому ринку мали українські банки – учасники російських банківських груп.

2. У зв'язку з прийняттям нового законодавства про ліцензування певних видів господарської діяльності на фондовому ринку, національний регулятор анулював ліцензії інфраструктурних учасників, у статутних капіталах яких був російський капітал з причини походження з країни-агресора.

3. Таким чином, виходячи із забезпечення потреб фінансової безпеки національної економіки, вважаємо, що у статутних капіталах інфраструктурних учасників фондового ринку України в одного іноземного акціонера або в афілійованих іноземних акціонерах не може бути сконцентрований контрольний/блокуючий пакет акцій. Акумуляція значного пакета акцій припустима тільки для стратегічних інвесторів, а також для міжнародних або державних структур.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні процедур допуску цінних паперів іноземних емітентів на фондові біржі України.

Список літератури:

1. Редзюк Є. В. Порівняльна характеристика темпів економічного зростання та капіталізації фондових бірж світу й України / Є. В. Редзюк // *Фінанси України*. – 2013. – № 7. – С. 78-90.
2. Козоріз М. А. Капіталізація фондових бірж України: особливості та проблеми / М. А. Козоріз, К. С. Калинець // *Регіональна економіка*. – 2008. – № 4. – С. 157-162.
3. Безус Р. М. Роль фондової біржі у формуванні інвестиційного капіталу / Р. М. Безус. // *Ефективна економіка*. – 2009. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2009_1_4
4. Давиденко Н. М. Переваги залучення фінансових ресурсів аграрними корпораціями шляхом виходу на іноземні фондові біржі / Н. М. Давиденко // *Облік і фінанси*. – 2012. – № 3. – С. 96-101.
5. Сьомченков О. А. Про подвійний лістинг пайових інструментів іноземних компаній з активами в Україні на національних фондових біржах / О. А. Сьомченков // *Фінанси України*. – 2013. – № 7. – С. 105-120.
6. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: № 222-VIII <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-19/page>
7. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
8. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>

Рекова Н.Ю.

Донбасская государственная машиностроительная академия (г. Краматорск)

Никешина Н.В.

ЧВУЗ «Макеевский экономико-гуманитарный институт» (г. Краматорск)

ИНОСТРАННЫЕ АКЦИОНЕРЫ УЧАСТНИКОВ ФОНДОВОГО РЫНКА: ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Аннотация

Обобщен опыт становления и развития фондового рынка Украины с участием российского капитала. Определено его влияние на обеспечение функционирования двух крупнейших украинских фондовых бирж, а также профессиональной деятельности на фондовом рынке украинских банков – участников российских банковских групп. Выполнен обзор новелл законодательства о лицензировании деятельности на фондовом рынке Украины в связи с внешней агрессии. Дана оценка реакции на них со стороны национального регулятора фондового рынка. Сформулированы требования к привлечению иностранных акционеров инфраструктурных участников фондового рынка с позиций безопасности национальной экономики.

Ключевые слова: иностранные акционеры, капитал, участники фондового рынка, финансовая безопасность, регулятор.

Rekova N.Yu.

Donbas State Engineering Academy (Kramatorsk)

Nikeshyna N.V.

PHEI «Makiyivka Institute of Economics and Humanities» (Kramatorsk)

FOREIGN SHAREHOLDERS OF STOCK MARKET PARTICIPANTS: PROBLEMS OF FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

Summary

The experience of formation and development of the stock market of Ukraine with the participation of Russian capital is compiled. Its influence on the functioning of the two largest Ukrainian stock exchanges and professional stock market Ukrainian banks – members of the Russian banking groups is defined. Overview novel legislation on the licensing of the stock market of Ukraine due to foreign aggression is performed. The assessment of the reaction to them by the national regulator of the stock market is given. The requirements to attract foreign shareholders infrastructure of the stock market from the standpoint of national economic security are articulated.

Keywords: foreign shareholders, capital, stock market participants, financial security, regulator.